

Пеђа Митровић*

William Easterly, *The Tyranny of Experts: Economists, Dictators and the Forgotten Rights of the Poor*, Basic Books, New York, 2013, 394

Тиранија експерата почиње једним наизглед чудним догађајем. У фебруару 2010. године у држави Охајо 20.000 фармера је под присилом војске САД расељено са својих имања како би она била уступљена британској компанији која намерава да на њима отпочне комерцијално пошумљавање. Том приликом фармерима су спаљене куће и летина, а једно осмогодишње дете је у пламену изгорело. Фармери из округа Вуд су додатно били потресени сазнањем да је цео пројекат подржала Светска банка, међународна институција која промовише развој, али која не подлеже законима нити државе Охајо, нити САД-а. Добро обавештени читалац би требало да се запита како је могуће да је пропустио овакав догађај у једној од правно најуређенијих држава света. Истерли брзо развејава недоумице – све наведено у овој епизоди је тачно изузев места дешавања. Уместо Охаја, несрећни догађај се одиграо у Уганди.

Зашто се Истерли послужио овим списатељским триком? Свакако, његова намера је да укаже на двојне стандарде који се тичу поштовања права појединаца у развијеном и неразвијеном свету, чега ће се на још неколико места у књизи дотаћи. Али, аутор се не задржава и не бави превише тиме. Наиме, он покушава да као једну од кључних тема књиге пласира питање које је под сталним превидом јавности – различит начин схватања значаја индивидуалних слобода у развијеном и неразвијеном свету у односу на питање развоја.

Истерли наводи став нобеловца Гунара Мирдала, једне од кључних личности његове књиге, који сматра да сиромашни често нису ни заинтересовани за своја права, нити способни за преузимање личне иницијативе, чак и када би их уживали. Мирдал даље каже да је потребно да развој остваре националне владе упркос „у великој мери неписменим и апатичним грађанима“, те да су развојни напори

* Аутор је демонстратор на Економском факултету Универзитета у Београду.

„увелико неефикасни“ осим уколико нису подржани државном при-силом.

На овим ставовима Истерли базира своју књигу. У њима је исказан однос који ће постати основа деловања различитих организација за развој – *технократски приступ решавању проблема сиромаштва* који је пожељно да спроводе просвећене *аутократе*. Аутор сматра да иза овога леже уобичајене заблуде о сиромаштву као „чисто техничком проблему подложном таквим техничким решењима као што су ђубрива, антибиотици или додаци исхрани“. А у таквој борби против сиромаштва правимо фатални превид – усредсређујући се на материјално благостање сиромашних жртвујемо њихова основна људска права, што често има трагичне последице, попут несрећног догађаја у Уганди.

Враћајући се на саме почетке технократског приступа и заборављене јунаке преломних тренутака, Истерли кроз примере колонијалне Африке, републиканске Кине или независне Индије изводи још једну кључну карактеристику организација за развој – њихов наводно неполитички карактер. Новоуспостављена *класа међународних експерата* за проблеме сиромаштва у неразвијеним земљама почиње да нуди технократске програме засноване на *научним основама*.

Овако постављен, технократски приступ може да обећава и да изгледа привлачно. Све што је једној сиромашној земљи потребно јесу експертска знања развојних економиста који након детаљних изучавања проблема једног друштва препознају његове кључне слабости и заостатке, те нуде научно подржане програме који ће помоћи у њиховом превазилажењу. То је управо оно што ради Светска банка, у чије прилике је, иначе, Истерли одлично упућен, с обзиром на то да је дуго година био њен експерт. Прокламована политичка неутралност је у стварном животу ипак имала нешто другачије значење, а ни намеравани развојни резултати најчешће нису постигнути, тврди даље Истерли.

У књизи се недвосмислено показује да политичка неутралност просто није постојала. Намере развојних програма Велике Британије или САД-а биле су посве политичке природе – очување колонијалног царства или спречавање ширења утицаја СССР-а. А цена ових „неполитичких“ програма је политички била често брутална – инструментализација експертских савета од стране локалних аутократа у сврхе прогона и тлачења становништва и политичких противника. Међународне развојне институције, у складу са својим начелом немешања у политичке прилике, су на ове догађаје по праву остале неме, или је одговор био посве анемичан.

Посматрано економски, технократски програми били су чист промашај, иако се њиховим неуспесима заправо нико никада није

позабавио, нити је за њих одговарао. Сва доказивања успеха програма међународних развојних институција и фондација свODE се на неколико изолованих случајева, који пак пате од непоузданости статистичких података. Напротив, Истерли тврди да је до развоја у сиромашним земљама дошло тек онда када су оне одустале од технократских програма или упркос њему, као у случају Кине и Јужне Кореје.

Тако нас аутор враћа на питање свих питања – шта су основе развоја? У том погледу, он не доноси много новог, чак ни површним познаваоцима економске литературе. Углавном се враћа, и то прилично екстензивно, на аргументе које су износили Адам Смит и Фридрих Хајек о потреби изградње институција у оквиру којих би биле загарантоване економске и политичке слободе појединаца, а моћ државе ограничена. Истерли говори о спонтаном, саморегулишућем тржишном систему, који функционише у оквиру владавине права и изграђених институција.

Такав систем већ се једном, заборављају развојни економисти, успешно ухватио у коштац са сложеним друштвеним изазовима с којима се данас суочавају неразвијене земље, попут високе смртности деце или сиромаштва. У том систему, аутор посебно истиче, постоји простор за деловање државе – у обезбеђивању јавних добара која тржишта нису способна сама да обезбеде, али искључиво кроз демократске процедуре, насупрот аутократском развоју.

Ипак, неколико ствари је вредно посебне пажње у том излагању. Прво, аутор учача везу између политичке и економске историје једног друштва с његовим садашњим бруто домаћим производом *per capita*. Кроз бројне примере у разликама у погледу развијености, на пример, севера и југа Италије, он показује како су политички систем, економске прилике и генерацијама дубоко у прошлости грађене вредности определиле данашњи ниво развоја регија. Друго, Истерли наглашава значај технолошког наслеђа, износећи податак да се чак 78% разлике у нивоу дохотка европских и подсахарских земаља може објаснити нивоом технолошког развоја из далеке 1500. године. Запањујуће је да на разлике у данашњем нивоу развоја земаља и даље утичу догађаји и наслеђа из тако далеке прошлости.

Аутору се ипак мора замерити да није успео да одржи ниво излагања читавим током књиге – пре свега у поступку формалног доказивања својих тврдњи. Можда приступ писању какав постоји у књизи не захтева ригорозне процедуре доказивања с обзиром на то да оне могу одвратити ширу читалачку публику, иначе заинтересовану за ову тему, али ни алтернатива коју је понудио Истерли није задовољавајућа. Супротно показаној изузетној ерудицији и импресивном познавању историје, историје идеја, економије и

развоја друштвених институција, у појединим ситуацијама изложена аргументација чини се неубедљивом. Рецимо, приликом доказивања непостојања везе између периода владавине ауторитарних лидера који примењују технократска решења и стопа привредног раста, аутор крајње дескриптивно и површно објашњава процедуру којом се дошло до потврђивања хипотезе, без икаквих конкретнијих увида који би пружили неке детаљније информације о истраживању. Овај случај у књизи није усамљен.

Но, не треба губити из вида да су амбиције ове књиге усмерене пре свега у правцу покретања дебате која је у претходним деценијама једноставно изостала. Без ње се, чини се нелегитимно, технократски приступ успоставио као једини важећи, отписујући схватање развоја засновано на личним слободама као догматско и хисторично. Ипак, све је већи број радова који се враћају питању која је економија поставила у самом свом зачетку – зашто су неке нације богате, а друге нису?

Куриозитет је да *Тиранија експерата* долази у тренутку када се у Србији говори, без неке нарочите расправе, о усвајању националне стратегије развоја као кровног документа који треба да одреди националне развојне приоритете. Насупрот томе, судећи према реакцијама и публицијету који јој је дат у водећим светским часописима,¹ књига је у свету успела да узбурка заспале духове. Идеје које се у њој налазе представљају снажан допринос у расветљавању проблема развојног планирања. Након деценија доминације *експерата*, Истерли сматра да је време за преиспитивање технократског приступа сазрело. Свака препорука за читање!

¹ Списак приказа и реакција се налази на веб сајту <http://williamesterly.org/books/the-tyranny-of-experts/reviews/>